

”Jaha, har du tänkt söka upp dina rötter?”

En kvalitativ intervjustudie om identitet och anknytning med vuxna adopterade från länder utanför Europa

Av: Hajro Örmeland

Socialhögskolan
Lunds Universitet
VT- 2014

Handledare: Carina Tigervall och
Elizabeth Martinell Barfoed

Abstract

Author: Hajro Örneland

Title: “Well then, are you planning to find your roots?” A qualitative interview study about identity and attachment with adults adopted from non-European countries.

Supervisor: Carina Tigervall and Elizabeth Martinell Barfoed

Assessor: Anna Angelin

Adoption is a topic often discussed in various social contexts as well as in media, through for example different TV shows. Research carried out on adoption has typically focused on problems related to adoption and specific groups of adopted individuals. The aim of the current study was to get a more in-depth understanding of how individuals adopted from non-European countries relate to their identity. The material used for this study was collected through a series of qualitative, semi-structured interviews with six adults adopted from countries outside of Europe. The analysis was based on theories of identities and social constructions. More specifically, the investigation focuses on two themes. The first theme covered the ambient interest of the adoptee’s roots and origin. The second theme dealt with the issue of identity related to factors such as physical appearance, and inherency, features that are socially constructed and mirrored through the eyes of the beholder. This theme also included if and how the adopted has discussed identity with the closest family and friends. Previous research and investigations have had a tendency to put forward the adoptee as a particularly vulnerable group of individuals. The findings presented in this composition indicate that questions related to identity and appearance might not be much more essential for the adopted compared to other groups in society.

Key words: adoption, identity, social constructivism, interviews, qualitative method.

Förord

Jag vill tacka alla intervjupersoner som har ställt upp i min studie. Jag vill även tacka mina handledare Carina Tigervall och Elizabeth Barfoed som på egna initiativ erbjöd sig att handleda mig. Ett stor tack vill jag också rikta till dem som direkt eller indirekt hjälpt mig med uppsatsen. Tack för ert engagemang, ni ha varit till stor hjälp.

Lund (2014-09-08)

Innehållsförteckning

Abstract	1
Förord	2
Inledning	4
Syfte	5
Frågeställningar	5
Bakgrund	5
Lag	5
Tidigare forskning.....	6
Fyra forskningsinriktningar	8
Intervjustudier	10
Vithetsnorm	12
Teoretiska utgångspunkter	13
Teorier om identitet	14
Ett socialkonstruktionistiskt perspektiv	16
Metod och material	16
Metodens tillförlitlighet	17
Urval	18
Etiska överväganden och bearbetning av material	18
Resultat och analys	19
Tema 1: Omgivningens intresse för “rötter” och ursprung.....	20
Tema 2: Utseende, tillhörighet och identitet.....	25
Avslutande diskussion	30
Referenser	33

Inledning

Adoption delas in i ”synliga” och ”icke synliga” adoptioner (Irhammar 1997). Synliga adoptioner skiljer sig på det viset att det biologiska arvet inte överensstämmer med adoptivföräldrarnas och majoritetsbefolkningens utseende i det land de adopteras till. Därför är det intressant att försöka finna förståelse för hur icke-nordiskt adopterade formar sin identitet. Om vår identitet formas lika mycket utefter hur andra ser på oss, kommer då den adopterade att inledningsvis tillskriva sig själv en identitet utefter sitt utseende eller utifrån hur denne tror att samhället ser på hen? Hur utvecklas identiteten hos en grupp där utseendet skiljer sig från majoritetens? I medieartiklar om adoption finns det inte sällan kommentarer eller uppfattningar om att det är synd om adopterade (jfr Martinell Barfoed 2008), Till grund för den uppfattningen ligger inte sällan föreställningen om att den adopterade lider till följd av sin separation från sina biologiska föräldrar och att det i sin tur kan leda till identitetsproblem och psykiskt lidande. Dessa föreställningar är inte helt grundlösa utan stämmer många gånger väl ihop med vad som står författat i litteratur och forskning om adoption (jfr Martinell Barfoed 2008) Svårigheten att rota sig i den nya familjen och samhället ses ofta som en möjlig förklaring till varför adopterade mår dåligt. I studielitteratur och informationsmaterial på adoptionsförmedlingar och socialtjänst ses inte sällan anknytningsproblematik ha en central roll och anges som den främsta förklaringen till att adopterade mår dåligt (Martinell Barfoed 2008). Det finns en föreställning om att identiteten hos adopterade styrs och påverkas mycket av anknytningens brutna kontinuitet. Det är den oregelbundna anknytningskontakten som framhålls som entydig förklaring till att det skapas problem på det identitetsmässiga planet (Andersson 2010). Detta har problematiserats av flera adoptionsforskare (jfr Martinell Barfoed 2008 Andersson 2010). Alternativa förklaringsmodeller, som kan röra rasism och författande meningar ges därför inte företräde (Hübinette och Tigervall 2008).

Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur icke-europeiskt adopterade förhåller sig till sin identitet. Studien vilar på en socialkonstruktionistisk grund.

Frågeställningar

- Hur ser de adopterade intervjuade i studien på sin identitet?
- Hur ser adopterade på omgivningens uppfattning om deras bakgrund?
- Påverkar omgivningens syn och bemötande av den adopterade hur den adopterade ser på sin egen identitet?

Bakgrund

Lag

Staten är den ytterst ansvariga institution som godkänner och legitimerar internationella adoptioner. Till grund för sina beslut tillämpar staten nationella lagar och internationella bestämmelser. De grundläggande bestämmelserna om adoption i Sverige står skrivna i 4 kap föräldrabalken (Nordström och Thunved 2010). De internationella adoptionerna vilar utöver de ovanstående bestämmelserna på bestämmelser skrivna i socialtjänstlagens 6 kap 12 §. Av lagrummet framgår det att ett barn från ett annat land inte får adopteras, av någon som inte är barnets föräldrar, utan socialnämndens tillåtelse av någon som inte är barnets föräldrar. Det krävs även ett samtycke från det land som barnet ska adopteras från. Tillåtelse till adoption får bara lämnas i de fall där sökanden anses vara lämplig. Lämpligheten innebär att den sökande har insikt och kunskap om adoptionens komplexitet, men också en personlig lämplighet och kunna utveckla ett socialt nätverk. Fysiska egenskaper som ålder och hälsa tas också med i bedömningen. Vidare ska den sökande genomgå den av kommunen anvisade föräldrautbildningen (Lindblom och Nordback 2011). Som ytterligare komplement till bestämmelserna i föräldrabalken och socialtjänstlagen hör de internationella bestämmelserna som är författade i lag 1997:191 (ibid.) och som Sverige förbundit sig att följa genom sitt anslutande till Haagkonventionen 1993

(Schiratzki 2006)- där står skrivet att Sverige förbinder sig att följa de bestämmelser som författats i avsikt att främja och säkerställa barnets bästa vid bedömningar som rör dennes fortlevnad (ibid.).

Varje år genomförs omkring 1000 utlandsadoptioner till Sverige. År 2010 var den siffran 786, fördelat på 437 pojkar och 349 flickor, vilket är en minskning från år 2009 då antalet var 828. Fram till år 2011 har sammanlagt 55 227 utlandsadoptioner genomförts; 31 036 pojkar och 24 241 flickor (SCB 2014). Utlandsadoptionerna började i begränsad omfattning runt år 1930 och tilltog kring år 1940 som en följd av andra världskriget där många barn blev föräldralösa. Därpå följde en minskning under knappt två decennier innan adoptionerna på nytt ökade. Flest adoptioner genomfördes under början av 70-talet och slutet av 80-talet. Sett tillbaka i tid har adoptioner kommit att följa vad som skulle kunna ses som trender. På 60-och 70-talet var Sydkorea det land där flest barn adopterades från. Sydkorea är än idag det land varifrån flest adopterade barn kommer ifrån, följt av Indien som under 80-talet stod för majoriteten av adoptionerna. Det tredje största adoptionslandet är Colombia som var mest populärt att adoptera ifrån under 90-talet. Under 2000-talet har Kina blivit det fjärde största adoptionslandet.

Tidigare forskning

Adoption har länge varit föremål för vetenskapligt intresse. I denna forskningsöversikt ligger tonvikten på svensks forskning rådande syn på adoption i samhället. Då de intervjuade förhåller sig till det svenska samhället, menar jag att detta utgör en rimlig avgränsning.

Under 70-talet genomfördes studier på utomnordiska adoptivbarn under deras första levnadsår. Bortsett från vissa medföljande somatiska problem så som infektioner, visade studien att barnen anpassade sig väldigt väl i sina nya familjer (SOU 2003:49). I början av 80-talet gjordes en ny studie som följde upp dessa barn kring tre års ålder. Barnen visade då begynnande anpassningsproblem i form av regression och symtom på akut kris. Det somatiska såväl som psykiska tillståndet var dock övergående (ibid.). Allt eftersom undersökningsgruppen blev

äldre kom rapporter in till socialförvaltningar, skola samt barnpsykiatri om att de började se en tilltagande ohälsa hos adopterade som nu befann sig i tonåren. I slutet av 80-talet undersöktes utländska adoptivbarn som sökt sig till BUP (Barn- och ungdomspsykiatri) i Stockholm och de som sökt sig till psykiatri i södra delarna av landet. I båda undersökningarna uppvisade de utlandsadopterade ett högre deltagande i patientmaterial i jämförelse med andra i undersökningsgruppen bestående av normalbefolkningen i samma område (ibid.). Pojkarna uppvisade ett asocialt och utåtagerande beteende samt relationsproblem till familj och vänner, medan flickorna i motsats till pojkarna uppvisade ångest och hämningssymtom (Ibid.). På 90-talet gjordes studier av utlandsadopterade och långtidsvårdade fosterbarn i åldrarna 13-16 år som varit föremål för institutionsplaceringar. Även här visade sig adoptivgruppen vara överrepresenterad när det kom till dygnsvård i förhållande till sitt antal och till sin jämförelsegrupp (Denvall och Vinnerljung 1996). Psykisk ohälsa och övergrepp av varierat slag var vanligt förekommande. En slutsats av studien pekar på att utlandsadopterade barn till skillnad ifrån inhemska adopterade har haft en mer påfrestande start i livet. Med påfrestande start menas att de i sina ursprungsländer ofta fått genomlida missförhållanden som svält, undernäring, dålig anknytning till sina föräldrar samt andra missgynnsamma förhållanden. Konsekvenserna av dessa ogynnsamma förhållanden har inte varit märkbara på barnen under unga år, utan visat sig längre fram i ålder (ibid.).

Under 60-och-70 talet förändrades informationen rörande adoption. Psykologiska aspekter kring barnuppfostran fick en större betydelse. I takt med att de internationella adoptionerna tilltog vann också anknytningsteorin mark hos socialtjänst och adoptivförmedlingar (Andersson 2010). Utbildningen riktade sig till nyblivna adoptivföräldrar och kom i större utsträckning än tidigare att fokusera på adoptivbarnets tidigare upplevda känslor. Adoptivbarnens separation skulle inte längre nonchaleras utan istället bemötas. Kunskapen om att adoptivbarnet kunde vara i behov av kompensation av en tidig förlust i form av anknytning skulle nu förankras hos adoptivföräldrarna och behovet av stöd och förståelse började förmedlas genom socialtjänst adoptivförmedlingar och i litteratur (ibid.).

I *Blodet och rötternas logik* skriver Malinda Andersson om hur staten legitimerar internationella adoptioner genom föreställningen att nationen (i det här fallet Sverige) har bättre förutsättningar att ge barn som övergivits av sina föräldrar ett bättre liv i en välfärdsstat än vad barnens födelseländer skulle kunna erbjuda dem (Andersson 2010). För att försvara och upprätthålla hela adoptionsorganisationen krävs det att staten tror på dess egen betydelse och att folket tror på staten. Genom att tala om barnen i andra länder som fattiga, skyddslösa och utsatta konstrueras indirekt en föreställning om ett behov av hjälp. Lösningen står att finna i adoption (ibid.). Genom adoption kan barnet per automatik hjälpas till ett bättre liv. Andersson (2010) resonerar kring de internationella adoptionerna i termer av risk och skydd. Det ovan föregående handlar om att barnen i andra länder är utsatta för risker som kräver hjälp och hjälpen står att finna i adoption. Skyddet handlar om att barnet efter att adoptionen är genomförd behöver hjälp att läka sina ”sår”. Såren är inte fysiska utan emotionella och kommer som en följd av att barnet har ryckts upp ifrån sin hemmiljö (ibid.). Här utgör anknytningsteorin grunden för denna föreställning. Genom att tala om barn i andra länder som utsatta och hjälplösa rationaliserar staten adoptionerna. När barnet har anlänt till säker mark ska förlusten av de biologiska föräldrarna bearbetas. Det görs mot det goda minnet av anknytningsteorin. Denna individualisering har poängteras av flera adoptionsexperter (tex Andersson 2010 och Martinell 2008).

Fyra forskningsinriktningar

Flera oberoende discipliner har historiskt sett forskat på adoption (Martinell Barfoed 2008). Genetiker på arv och miljö, psykologer på den psykiska utvecklingen och sociologer på adoptivfamiljens placering i samhället. Forskningsområdet har varit och är fortfarande brett och omfattande (ibid.). Martinell belyser fyra forskningsteman kring adoption som det har forskats kring. Hur mår och presterar adopterade, den biologiska bakgrunden, adoption och etnicitet, och adoptivfamiljen som en konstruktion. Inom temat mående och

prestation har flera metaanalyser gjorts som pekar på att adopterade i jämförelse med en grupp icke-adopterade uppvisar en större grad av psykisk ohälsa (ibid.).

Utåtagerande beteenden och skolproblem i framförallt tonåren har bekräftats i olika oberoende litteraturstudier. Här ses inte sällan arv och miljö som två förklaringar till problematik (Martinell Barfoed 2008). Den främsta förklaringsmodellen till negativa resultat inom området mående och prestation går inte sällan att spåra till psykologiska förklaringsmodeller. Tidiga barndomsupplevelser i form av separation ifrån omvårdnadspersoner ses som en förklaring som kan resultera i psykisk sårbarhet. Anknytningsteorin utgör här grunden för denna tes (ibid). Inom forskningstemat biologisk bakgrund, i forskningskretsar uttryckt ”söka rötter”, blev den adopterades bakgrund ett naturligt tema att forska kring och temat väcker än idag många adoptionsforskarens intresse. Adopterades sökande efter bakgrund och rötter har fått stor uppmärksamhet inom adoptivforskningen och kopplas inte sällan ihop med den adopterades utvecklande av sin identitet (ibid). En kombinerad kvalitativ och kvantitativ studie av (Irhammar 1997) kring utforskande av ursprung visar att flertalet adopterade visar ett intresse för att söka sin biologiska bakgrund. Intresset för den biologiska familjen är mer utbrett hos kvinnor än vad den är hos män, återkommande tankar kring bakgrund ses då som relateras till ett sämre psykiskt välbefinnande (ibid). En senare longitudinell studie visar dock att det inte går att skönja någon skillnad i intresset att söka bakgrund kopplat till kön, dock visar det sig att intresset för att söka sin bakgrund är övergående i tid (Martinell Barfoed 2008). Studier om varför adopterade väljer att inte söka sina rötter är begränsad, dock finns det studieresultat som belyser vad det är som till viss del bidrar till adopterades intresse för att söka bakgrund. Adoptivföräldrarnas inställning och öppenhet till adoptivbarnets nyfikenhet har visat sig främja adoptivbarnets bakgrundssökande vilket i sin tur visat sig understödja den adopterades formande av sin identitet (ibid). Inom forskningsfältet rasism och etnicitet har litteraturöversikter gjorda i USA visat att adopterade barn med ett utseende som sticker ut löper förhöjd risk för rasistiska påhopp. Asiater och svarta som växer upp i en vit majoritetsmiljö löper förhöjd risk att råka ut för rasism och

diskriminering (Martinell Barfoed 2008). Precis som med studier om bakgrundsökande visar studier att adoptivföräldrarnas attityder och förhållande kring frågor som rör rasism kan påverka identitetförhållandet hos den adopterade (ibid). Forskning kring konstruktionen adoptivfamiljen är sparsam (ibid). Socialantropologisk forskning har historiskt sett intresserat sig för släktskap och familjebildning, dock har det visat sig att intresset för det området av forskning kopplat till adoption varit svalt (ibid). Den forskning som bedrivits har belyst biologiska band och genetik och framställt adoption som något problematiskt snarare än det motsatta (ibid). Resultat kring studier av familjebildning och släktskap pekar på att familjekonstruktioner är kontextuellt och kulturellt betingade och skiljer sig åt i tid och rum (ibid).

Här ovan har jag presenterat en kortfattad sammanfattning av ett forskningsfält som sträcker sig betydligt djupare och bredare. Här nedan kommer jag presenterar tre studier som riktar sig mer mot mina frågeställningar. Den första studien är kort presenterad ovan men belyses mer som följer

Intervjustudier

Irhammar (1997) presenterar i sin kombinerade kvalitativa och kvantitativa studie 29 adopterades tankar och förhållande till sitt biologiska och etniska ursprung och identitet under adolescensen (ungdomsåren). Studien belyser vilken betydelse det biologiska ursprunget har för ”synligt” adopterade och betonar att studier inom just det området har hamnat i skymundan (ibid.). I studien analyseras och presenteras olika faktorer som både påverkar den adopterades närmande respektive avhållsamhet till att söka sitt ursprung. Studien visar att majoriteten av de tillfrågade någon gång söker ursprung eller tänker på sin biologiska familj. Kvinnorna tänkte till skillnad ifrån männen i större omfattning på sin biologiska familj. Här går det att se ett samband mellan psykisk nedstämdhet och tankarnas intensitet (ibid). Tiden för vilka dessa tankar börjar ta form visar sig kunna kopplas till kön och ålder. Kvinnor tenderade att börja tänka på den biologiska familjen i lägre ålder än män. När det kommer till att söka ursprung så går det inte att urskilja någon direkt skillnad könen emellan. Både män och kvinnor gör aktiva

försök att söka sina rötter. Dock visar sig psykisk nedstämdhet ha betydelse för sökandets omfattning och bidrar både till ett närmande och avståndstagande i sökandet av ursprung. En annan bidragande faktor för intresset att söka ursprung visar sig vara adoptivföräldrarnas attityder.

Ett stöttande och ett uppmuntrande förhållningsätt ifrån adoptivföräldrarna för adoptivbarnets nyfikenhet och tankar kring sin bakgrund visar sig ha betydelse och kunna påverka den adopterades fortsatta intresse för att söka biologiskt ursprung. En god social förmåga tycks också spela in i hur den adopterade utforskar sin bakgrund. Hos dem som inte uppvisade något intresse att söka bakgrund finns förklaringar som att den adopterade inte vill riskera att såra sina adoptivföräldrar. Också rädslan för att få veta mer om sin bakgrund höll tillbaka intresset. Studien visar att en lägre självkänsla hos den adopterade kan bidra både till att öka och minska intresset för att söka biologiskt ursprung (ibid). Slutligen visar studien att upplevelsen av att känna sig annorlunda kan bidra till att utforska etniskt ursprung. Flera deltagare i studien vittnar om att de uppfattar att andra identifierar dem som invandrare. Tillskrivningen som invandrare upplevs avta i samma stund som den adopterade börjar tala. Denna tydliga differentiering visar sig förstärka känslan hos den adopterade av att vara icke-svensk. De som har en icke-svensk självidentitet tenderar att intressera sig mer för etniskt ursprung än de som känner sig mer trygga i sin svenska identitet. Flera av de intervjuade berättar att de i sin strävan att stärka sin själv identitet använder sig av strategier så som att tala språket tydligare eller bete sig på ett i samhället tillskrivet ”svenskt sätt”. En kvalitativ intervjustudie gjord av Hubinette och Tigervall (2008) inriktad på vardagsrasism och etnisk identitet bekräftar också adopterades användande av strategier som ett verktyg för att bibehålla och stärka identiteten som svensk. Studiens tes går ut på att människor med ett utseende som avviker ifrån den i samhället präglade vithetsnormen, tvingas stå till svar och förklara sin bakgrund. I studien framgår att majoriteten av de intervjuade känner en svårighet i att förhålla sig till de dubbla budskap som de uppfattar att de ställs inför. Att å ena sidan uppmanas att känna sig som svenskar och bortse ifrån att ras har någon betydelse men å andra sidan få uppleva att de behandlas som icke-svenskar till följd av

omgivningens tillskrivning av deras utseende som avvikande. Det synligt avvikande utseendet bidrar till att den adopterade tvingas underkasta sig frågor kring diskrepansen mellan språk och utseende. Flera av de intervjuade säger sig känna av omgivningens tillskrivning av dem som icke-svenskar fram till dess att de börjar tala ”perfekt” svenska. Det är först då som flertalet av de intervjuade upplever en acceptans och tillhörighet. Författarna menar att omgivningens oskyldiga frågor om härkomst och bakgrund indirekt förmedlar ett påvisande till den adopterade om att denne inte är helsvensk. Detta har för flera av de intervjuade inneburit en svårighet att skapa en subjektiv självbild och identitet. För några av respondenterna har omgivningens frågor och indirekta påpekanden bidragit till att de helt gett upp försöken att skapa en identitet som svensk då de känt att omgivningens tillskrivning av dem är någonting annat (ibid.).

Vithetsnorm

Grunden till omgivningens behov av kategorisering efter utseende och språk menar författarna ligger i nedärvda postkoloniala föreställningar där rätten till medborgarskapstillhörighet byggs kring ett gemensamt utseende och språk som i Sverige är kopplat till en vithetsnorm. Adopterade med ett utseende som avviker ifrån vithetsnormen visar sig kategoriseras som icke-svenskar, men kan kvala in till ett fullgott ”medborgarskap” genom att antingen tala god svenska eller uppvisa ett beteende som i samhället förknippas med ett gott kulturellt förädlad svenskarv. Flertalet av respondenterna i studien uttrycker precis som i Irhammars studie att de använder sig av strategier för att förmedla för omgivningen att de är svenskar. Resultaten från de två studierna ovan tycks peka emot att det som kommuniceras i mötet mellan icke-adopterad och adopterade påverkar den adopterades subjektiva uppfattning av sig själv. (Martinella Barfoed 2008) belyser i sin studie media som en del i skapandet och reproducerandet av föreställningar kring adoption. Hon har låtit intervjuva vuxna nationellt och internationellt adopterade i Sverige om deras erfarenheter av sin adoption och menar att sättet media belyser adoption kastar en skugga på hur vi i samhället talar kring adoption. Olika diskurser har konstruerats under olika tidsperioder och bidragit till skapandet av sanningar kring adoption,

vilka det talats kring i samhället (ibid.). Vidare menar hon att adoptionen i dagspress har illustrerats som antingen en lösning eller ett problem. Genom adoption kan exempelvis föräldrars ofrivilliga barnlöshet lösas, men adoption kan också lösa de biologiska föräldrarnas ofrivilliga föräldraskap. Sociala problem och omsorgsproblem i den adopterades biologiska familj i ursprungslandet kan istället utbytas emot det motsatta i ett nytt land. Diskussioner liknade dem ovan presenterade i dagspress, kan indirekt påverka personer som går i adoptivtankar. Resonemangen kan då fungera som hjälp åt eventuella adoptivföräldrar i sitt beslut för eller emot en adoption. Hur adoptivföräldrarna än resonerar så finns det alltid rationaliserande underlag för att rättfärdiga adoptionen. När adoption i media istället framställs som någonting problematiskt leder det indirekt till föreställningar om att det finns en annan sida av myntet, någonting som går att rätta till eller laga. Dessa presentationer i media bidrar till diskursen om adopterade som skadade och sårbara med ett behov av att läka sina sår (ibid.). Respondenterna i Elizabeth Martinells studie ger precis som respondenterna i de andra två studierna ovan, uttryck för att de känner av omgivningens föreställningar av dem som sårbara och i behov av ”hjälp”.

Teoretiska utgångspunkter

Jag vill undersöka mina frågeställningar med hjälp av teorier som åskådliggör hur människan formar och upprätthåller sin identitet. Identitet kan som tidigare nämnts betraktas ur ett psykologiskt perspektiv. Adoptionsforskningen har i hög grad använt detta perspektiv, men identitet kan även betraktas som någonting som skapas relationellt utifrån hur människor i samhället ser på varandra. Charles Horton Cooley var en sociolog som gjorde sig känd för sin formulering om spegeljaget. Han menade att en person formar bilden av sig själv utefter vad människor i mötet med personen speglar tillbaka mot denne (Stier 2003). Det är genom samtal med omgivningen som människan formar sin självbild. George Herbert Mead var en annan framstående sociolog som var inne på samma linje som Horton men gör skillnad mellan ”jag” och ”mig”. Mead gör skillnad mellan ”jag” vilket är vad jag är och ”mig” vilket är mig själv som andra ser mig (ibid.) Enligt Mead formas barnets identitet till en början helt av de närmaste

omvårdnadspersonerna. Barnet försöker imitera och realisera omvårdnadspersonernas beteenden för att göra det till en del av sig själv. Allt eftersom barnet blir äldre och frigör sig ifrån föräldrarna hittar de ny förebilder, så kallade signifikanta andra. Dessa förebilder hjälper till att bygga på det ”jag” individen sedan använder sig av i interaktion med andra. Mead menar att det väsentliga för oss människor är möjligheten att kunna tala, men orden i sig har inget värde om de inte kommuniceras (ibid.).

Oavsett utseende eller beteende sänder vi ut någonting om oss själva. Det vi sänder ut tas emot och tolkas och responderas tillbaka beroende på hur andra tolkar oss (Lundsbye, Sandell, Wärborg, Fälth & Holmberg 2010). Omgivningens tolkningar bidrar i sin tur till att forma vår identitet genom att mottagaren ger en respons på vad vi sänder ut (Stier 2003). Som jag skrev tidigare finns uppfattningar i samhället och i forskning att adopterade lider som följd av en förlorad anknytning. Därför är det intressant att undersöka adopterades bilder av sig själva genom detta teoretiska perspektiv. Utöver Mead och Cooleys teorier kommer jag också att använda ett socialkonstruktionistiskt perspektiv. Dessa teoretiska perspektiv utmanar ett individualiserat anknytningsperspektiv och kan ge nya perspektiv på adopterades identitetsskapande. I analysen av etnicitet har jag också använt mig av postkolonialistiskt tänkande. Kortfattat och förenklat symboliserar postkolonialismen ett slags västerländskt tankesätt där grundinställningen är att västerländska länders sätt att se, tänka och utforma en nation bör stå som norm för länderna i öst (Loomba 2006). Föreställningar om människor ifrån fjärran länder och deras kultur lever kvar i människors medvetande och dyker upp som fördomar i möten med främlingar (ibid.).

Teorier om identitet

Identiteten kan formas kring kön, kultur, etnicitet, nationalitet och religion (Stier 2003). Dessa verkar både enskilt och växelverkande vilket gör formandet av identiteten komplex (ibid.). Identiteten formas under påverkan av många olika faktorer. sammanfattningsvis handlar det om att uppleva sig som ”samma” person från en dag till en annan och från situation till situation (ibid.). Identiteten kan

dock inte isoleras i sig självt utan kan bara bli meningsfull i relation till någon eller något. En annan förutsättning för forandet av identitetutbytet är språket. Det är genom språket som vi kommunicerar med vår omgivning och därigenom få en bekräftelse från omgivningen på vem vi är (ibid.). Hur vi formar vår identitet har mycket att göra med hur vi ser på oss själva, vilket i sin tur hänger ihop med Cooleys spegeljag, det vill säga hur andra omkring ser på oss och vad de speglar tillbaka. Man skulle kunna spetsa till det genom att betrakta det som att samhället tar sig rätten att tolka och tillskriva individen synpunkter utan dennes medgivande. Samhällets tolkningsföreträdare fråntar individen möjligheten att själv bestämma vem denne vill vara (ibid.). Med hjälp av språket kan vi kommunicera och utbyta information som vi använder för att tillskriva andra människor en identitet (ibid.). Identitetsbegreppet är komplext och spänner över ett stort område. Därför har det under lång tid tillbaka varit av intresse för ett flertal olika discipliner så som antropologer, etnologer, psykologer, sociologer, historiker och filosofer. Alla har de på något vis forskat, utrett och undersökt området identitet (ibid.) Identiteten kan sägas sträcka sig över fem olika förståelsenivåer. Den *biofysiska* nivån vilken kopplas till kroppen. Den *psykologiska nivån* där identiteten ses kopplat till medvetandet om jaget och varandet. *Grupp- och organisationsnivå*, vilket är den nivån där vår identitet formas genom sociala relationer, grupptillhörighet och socialt samspel. *Samhällsnivå* på denna nivå skapas konkurrens mellan individens självuppfattning och samhällets struktur och kultur. Identitet påverkas alltså av samhället vi rör oss i. Den slutliga nivån är *miljönivån* där människans identitet förankras till tid och plats.

Eftersom jag har valt att inrikta mig på adopterade med ett icke europeiskt påbrå så ser jag det som naturligt att inledningsvis inrikta mitt fokus på sambandet mellan identitet och etnicitet, eftersom etnicitet kan säga något om vårt biologiskt arv och vår bakgrund.

Ett socialkonstruktionistiskt perspektiv

Det centrala i socialkonstruktionismen handlar om hur människan genom sitt språk skapar förståelse för sin verklighet (Lindblom & Stier 2011) Människan realiserar fenomen i samhället genom att tala om dem som sanningar (ibid.). Dock existerar det inga sanningar inom socialkonstruktionismen. Olika samhällsfenomen är ett resultat av sociala konstruktioner som skapats av människan genom vårt sätt att tala om konstruktioner (ibid.). Verkligheten ges betydelse och mening utifrån hur människor talar kring fenomen på ett bestämt sätt. Mot bakgrund av socialkonstruktionismen utgör inte fakta och skildringar några absoluta sanningar, utan skapar istället obestämda sanningar som människor tolkar in reviderar och kommunicerar vidare som om att de var bestämda verkligheter. Socialkonstruktionism handlar om människors överenskommelser om hur någonting ska konstrueras och uppfattas som sant (ibid.). Socialkonstruktionistisk teoribildning har kritiserats för att det är svårt att slå fast någon vetenskaplig sanning när det finns ett otal tolkningsmöjligheter (jfr Martinell Barfoed 2008)

Metod och material

Jag har valt att intervjua icke-europeiska adopterade om deras tankar och känslor kring identitet. Jag har valt att besvara uppsatsens syfte och frågeställningar genom att använda mig av en kvalitativ metod. Valet av kvalitativ metod till förmån för en kvantitativ ligger i metodens förmåga att belysa forskningen i ord snarare än i siffror (Bryman 2011). Den kvalitativa metoden ger också ett utrymme för den intervjuade att förhålla sig flexibel i sina svar. En kvalitativ metod kan också beskriva och ge en mer komplex förståelse för hur sociala fenomen formas och förhåller sig mer öppen till hur sociala verkligheter konstrueras (ibid.). För att fånga in de intervjuades upplevelser och erfarenheter använder jag mig av semistrukturerade intervjuer. Semistrukturerade intervjuer handlar i grunden om att den som intervjuar har en uppsättning frågor framför sig som går att likna vid ett frågeschema. Frågorna är till skillnad ifrån en

strukturerad metod mer allmänt formulerade och följer nödvändigtvis inte en strikt ordning. Semistrukturerad metod öppnar också upp för följdfrågor till det som kan uppfattas vara viktigt (ibid.). Den semistrukturerade metoden ger forskaren handlingsutrymme att under intervjuens gång modulera om sina frågor vilket kan öppna för en mer flexibel intervju där ny intressant och oförutsägbart data kan komma fram (ibid.). Den semistrukturerade intervjun lämpar sig väl i studien då den enligt min mening både ger stadga och flexibilitet.

För att inte röja identiteten på dem jag intervjuat har jag valt att nämna dem vid fiktiva namn. Nedan följer en kort presentation av de intervjuade. Två män och fyra kvinnor med en åldersspann av 24 och 42 har ingått i studien. De representerar tre världsdelar och fyra olika länder. Fyra av sex har barn och samtliga intervjuade arbetar. De intervjuade är: Åsa 37, adopterad ifrån Colombia. Lisa 36, ifrån Iran. Stina 42 ifrån Colombia. Anna 24 ifrån Etiopien. Stefan 37 adopterad ifrån Chile. Anders 26, ifrån Colombia. Som det visar sig i analysdelen längre ner så har två av de sex intervjuade fallit bort. Detta till följd av att deras svar på de inledande frågorna stängde möjligheterna för vidare frågor eller gav svar som inte alls svarade upp mot studiens syfte och frågeställningar.

Metodens tillförlitlighet

Bryman (2011) talar om validitet och reliabilitet, vilket är två begrepp inom kvantitativ forskning som har till uppgift att mäta relevans och forskningsresultat. (ibid.). Som jag beskrivit har jag använt mig av en kvalitativ metod för att mäta mina data. Kvalitativ metod skulle med sin flexibilitet och komplexitet kunna inverka på studiens reliabilitet eftersom utfallet på mina frågor skulle kunna se annorlunda ut ifall jag bytte ut de sex respondenterna emot sex andra. För att försäkra mig om att studien håller en hög reliabilitet har jag bearbetat data på ett systematiskt sätt och genomfört en noggrann datainsamling. I direkt anslutning till intervjuerna har jag transkriberat och använt mig av kodning för att urskilja och ringa in data som svarar emot det jag velat undersöka. Min intervjuguide har jag utformat på sådant vis att mina frågor ska gå i linje med studiens syfte och frågeställningar. Jag har också använt mig av det som Bryman (2011) nämner som

respondentvalidering. Med det menas att respondenterna i studien har givits möjligheten att ge en slags återkoppling till det material som framkommit i intervjuerna. På så vis gavs jag en slags kvalitetssäkring på att det jag hade för avsikt att publicera hade ett godkännande från respondenterna. Utöver förhållningsätten ovan har jag använt mig av respondenter som svarar upp mot den målgrupp som jag avser undersöka i studien. Därav anser jag att studien i en så hög grad som möjligt svarar upp emot validitets och reliabilitetskraven.

Urval

Jag har valt att endast intervjua vuxna adopterade personer. Anledningen till att jag valt att inte intervjua barn är för att min uppsats handlar om identitet som sträcker sig under en längre tid i en persons liv. På så sätt är vuxna en mer lämplig målgrupp att undersöka. Dessutom finns det tveksamheter i huruvida man bör intervjua barn, eftersom det är en målgrupp som till sin ålder kan ha svårt att förstå innebörden av autonomikravet vilket är en viktig etisk aspekt att ta hänsyn till (Bryman 2011). Mitt urval att intervju personer går att likna vid ett bekvämlighetsurval vilket betyder att forskaren använder sig av dem som för tillfället råkar befinna sig i dennes omgivning (ibid.). Även om urvalsmetoden är som den låter, så var det ifrån min sida inte ett skäl för att ifrån första början välja den metoden. Omständigheterna slumpade sig så väl vid tiden. Vid några tillfällen har jag av ren slump kommit att prata om min uppsats med min omgivning. Vid två tillfällen har två oberoende personer som motsvarat min målgrupp spontant uttryckt att de gärna skulle vilja låta sig intervjuas. Vid två andra tillfällen sa sig två nära vänner känna adopterade som de absolut trodde skulle vilja delta i sådan intervju. Till de två övriga har jag ställt frågan direkt efter att jag fått kännedom om deras bakgrund och fick ett ja till svar.

Etiska överväganden och bearbetning av material

Det är svårt att inte närma sig sociala företeelser utan att inte bryta emot någon etisk regel (Bryman 2008). Jag tolkar hans påstående som att det finns många läror om vad etik är och minst lika många svar på hur det bör tolkas. Bryman talar om samtyckeskravet som enligt honom är ett område inom samhällsvetenskapen

som debatteras mycket när det handlar om etik. Dock är det näst intill omöjligt för deltagaren att förstå och föreställa sig hela innebörden av vad ett deltagande kan resultera i (ibid.). Som jag belyser i forskningsdelen så tycks det som att många adopterade känner av ett annorlundaskap som en följd av samhällets direkta eller indirekta påpekningar om att de är annorlunda. Genom att vända mig till en målgrupp med frågeställningar som belyser just annorlundaskap, finns det en risk för att de intervjuades uppfattning och känsla av annorlundaskap reproduceras. För att minimera risken för det har jag i den första kontakten med mina informanter informerat dem om att de är frivilligt att delta i undersökningen (enligt öppenhetskravet) och att de kommer att vara anonyma i uppsatsen (enligt konfidentialitetskravet). Att de har rätt av dra sig ur undersökningen om de inte vill medverka längre (enligt självbestämmandekravet) samt att de inspelade intervjuerna endast kommer att användas för uppsatsen (autonomikravet). Efter undersökningen är genomförd och klar, kommer de inspelade intervjuerna att förstöras (ibid.). Till min hjälp att samla in och bearbeta mitt intervjumaterial använde jag mig av en diktafon. Anledningen till det tillvägagångssättet är att jag inte vill riskera att missa viktig data. Jag har valt att följa den intervjuades utsagor ordagrant vilket kan göra några citat svårlästa. En självklar del i tillvägagångssättet att använda mig av en diktafon har varit att informera de jag intervjuat om hur och varför jag valt att använda mig av den. Likaså har jag belyst för samtliga intervjuade om rättigheten och möjligheten att innan eller under intervjun avbryta eller tacka nej till att delta.

Resultat och analys

I denna del ska jag redogöra för vad som framkommit under mina intervjuer med sex adopterade män och kvinnor. Med hjälp av mina teorier ska jag analysera de frågeställningar som ligger till grund för den här uppsatsen och presentera för läsaren vad mina resultat indikerar. Med hjälp av mitt transkriberade material som jag kodat med olika färgpennor har jag försökt ringat in det som jag anser utgör kärnan för det jag avser analysera. De intervjuades återkommande svar kopplade till rötter och ursprung samt utseende, tillhörighet och identitet har lett till att jag intresserat mig för och upprättandet de två temana som här följer och analyserat

dem. Tema 1 kallas Omgivningens intresse för "rötter" och ursprung och tema 2 Utseende, tillhörighet och identitet. Dessa teman presenteras nedan. Det tycks som att identitet är någonting som de intervjuade har talat och funderat på under olika perioder i livet, antingen när det kommit på tal eller mer som ett stående inslag kring middagsbordet. Flera av svaren visar på likheter medan några skiljer sig åt.

Tema 1: Omgivningens intresse för "rötter" och ursprung

Inom adoptivforskning har intresset för den adopterades rötter och ursprung kommit att bli ett centralt forskningsområde. Teman rörande rötter, bakgrund och ursprung är ett återkommande tema i det forskningsmaterial jag tagit del av under studiens gång. Nedan beskriver Stefan hur hans frus frågor låtit och hur de tycks ha väckt hans intresse för att börja söka rötter.

Stefan: Ja precis, hon började helt plötsligt fråga "ska vi inte åka till Chile, ska du inte börja leta efter dina biologiska föräldrar och släkt och jag först inte alls positivt inställd till det så det går nog att se det som att de är de fem senaste fem åren som jag påbörjade den processen, tiden fram till dess var jag inte speciellt intresserad av det

(Martinell Barfoed 2008) lyfter i sin intervjustudie fram att adopterade ständigt tycks behöva stå beredda att besvara omgivningens frågor rörande rötter och bakgrund och förväntas kunna besvara dessa. "Söka rötter" frågor kan ses som hemmahörande i en terapeutisk diskurs, vilken bygger på föreställningen att adopterade skulle kunna göra en psykologisk vinst i att söka rötter och finna svar på sitt förflutna (ibid.). Denna föreställning har rotat sig och blivit till en vedertagen sanning och formats till en diskurs.

Respondenter medverkande i av varandra oberoende intervjustudier ger uttryck för att omgivningen ibland tycks förvånas över den adopterades "likgiltighet" för den egna bakgrunden. Frågor kopplade till adoption tycks ofta följa en slags manual där frågorna inte sällan härleds till den adopterades känslor kopplade till

adoptionen. Det visar sig dock att ju mer motstånd den adopterade erbjuder den frågande desto enträgnare tycks frågorna bli. Stefan tycks ha fått försvara sig mot allmänhetens bestämda uppfattningar:

Stefan:

Jag vet fortfarande inte varför det är så att människor kan bli så provocerade av att jag berättar att jag inte riktigt tänkt på det där. Det händer fortfarande idag att människor inte kan ta att jag berättar att jag inte mår dåligt och inte har mått dåligt av det, och det har verkligen provocerat människor och det har förvånat mig att det ibland har varit människor jag minst förväntat mig det, exempelvis socionomer och psykologer, den yrkesgruppen, typ. ”men vad fan, mår du ändå inte lite dåligt av det”.

Att människor blir provocerade som Stefan uppfattar det skulle kunna tolkas med socialkonstruktionistiska glasögon. Ett av detta perspektivs centrala poäng är att människor skapar överenskommelser om vad som uppfattas som sant. Människan konstruera sanningar genom att kommunicera dessa med varandra. Det finns ingen som med absolut säkerhet kan bevisa att den adopterade lider av att ha ryckts upp ifrån sina biologiska föräldrar, däremot kan den förklaringen konstrueras och befästas som en följd av att människor talar kring det som det ”är” på det viset. Stefan uppfattar det som att människor inte kan förlika sig med tanken på att han inte lider. Liknande hållningar uttrycks av intervjupersoner i Martinell Barfoeds studie (2008)

Studier visar att adopterade tänker på sin härkomst, sina rötter och reflekterar kring sin identitet i en omfattning som inte alltid framkommer, men att det då sker på egna villkoren och att intensiteten på tankarna och reflektionerna varierar i tid och rum (jfr Martinell Barfoed 2008). Dock tycks det som att den adopterade själv inte kan styra över när omgivningen väljer att ta upp frågorna till diskussion. Inte heller tycks det som att de frågande är medvetna om vilka konsekvenser deras frågor kan ha för den adopterade. Det tycks som att allmänhetens tjat har förmått Stefan att vika ner sig:

Stefan:

Jag tror faktiskt att det lilla intresset som jag ibland haft, har varit lite grundad på omgivningens tja om det. Att det lett till att jag faktiskt tänkt lite mer på det, samtidigt som jag ärligt talat har tänkt på det av eget intresse, men jag kan tänka mig som sagt att jag påverkats lite av det andra har sagt, på både gott och ont. Nu känner jag i alla fall att jag i en långsam process kommer ta reda på saker rätt så snart

Hübinette & Tigervall (2008) lyfter i sin studie fram att adopterade då de ställs inför omgivningens uttryckta förväntningar ibland använder sig av strategin att ”stå upp” eller ”lägga sig”. Med att stå upp menas att den adopterade i situationer då denne blir utfrågad om sin adoption, väljer att tillmötesgå de frågandes frågor, antingen de överensstämmer med den frågandes antydningar eller ej. Att ”lägga sig” betyder att den adopterade inte gör något ”motstånd” alls, utan stämmer in den frågandes befästa ”sanningar”. Stefan tycks ha gått ifrån att stå upp, till att lägga sig ner. Det tycks som att omgivningens lyckats projicera över sin vilja att få veta mer om Stefan på Stefan, vars likgiltighet övergått till nyfikenhet.

Frågan om att söka upp sina ”riktiga föräldrar” tycks vara en stående fråga hos allmänheten i mötet med adopterade. Flera av respondenterna i denna studie samt respondenterna i de fyra studier som jag tagit del av och som presenteras i forskningsavsnittet uttrycker att de ofta får frågan om sökandet av sina riktiga föräldrar. Anna berättar hur hon förhåller sig till frågan om föräldrar:

Anna:

Det är ju inte så att människor kommer fram till mig och frågar om jag är adopterad. Undrar någon så är det klart att jag pratar om det, men det är ju inte så att jag varannan vecka tänker eller tar upp det. Om någon frågar så brukar jag berätta och då brukar folk fråga om jag är intresserad av att söka upp mina riktiga föräldrar

Anna ger inte uttryck för att hon känner det som speciellt besvärande med omgivningens fråga om föräldrar men den återkommande frågan om hon inte ska

söka upp sina ”riktiga föräldrar” ger en antydning om att adoptivföräldrarna inte är hennes riktiga. I Blodets och rötternas logik skriver Andersson (2010) hur man i samhället väljer att naturalisera och problematisera tillhörighet. Hon menar att det inte spelar någon roll om den adopterade har en dubbel tillhörighet till nationen i form av nation och familj. Det är i slutändan den biologiska familjen och ursprungslandet som tillskrivs den primära betydelsen. En adopterads biologiska ursprung utgör alltid grunden på vilken omgivningen bygger sina föreställningar och härleder sina frågor till. De nya föräldrarna kan aldrig bli annat än ett komplement till ursprungsföräldrarna vilka adoptivbarnen har blodsband till (ibid.). Dessa band kan av biologisk förklaring inte efterkonstrueras inte heller på ett ”fiktivt” vis tycks det som. Familjekonstellationen mamma, pappa, barn har än idag en särställning gentemot andra ny familjekonstellationer (jfr Martinell Barfoed 2008).

I dagens informationssamhälle är nyheter, artiklar, avhandlingar, berättelser och bloggar tillgängligt för den som önskar och söker informationen. Men nyheter och information blir också tillgänglig på en ofrivillig väg genom exempelvis gratistidningar som Metro och City. Dessa medium bidrar till att exponera och upplysa allmänheten ofrivilligt. Men också rörlig media ingår i den snabba spridningen. Idag exponeras allmänheten av information oavsett de vill eller inte, på så vis bidrar media till reproducerandet av adoption som det komplicerade perspektivet där sökandet av rötter ingår Martinell Barfoed (2008). Åsa ger exempel på allmänhetens uppmaningar och tankar kopplat till ett specifikt program på tv:

Åsa:

Ja någon gång ibland, det är inte så speciellt ofta, det händer ibland att de frågar och då är jag ärlig och säger som det är, det är ingenting som jag går omkring och funderar på, absolut inte, då är det nog istället min kollega på jobbet som tycker att jag ska söka till spårlöst, hon måste ju ha tänkt jättemycket, haha, jätte, jättemycket, och till och med hennes mamma har frågat hur det går med mig, då det är nog mer i min omgivning, folk som undrar och frågar

Åsa har inte några funderingar på att söka rötter. Däremot berättar hon att en kollega till henne uttryckligen uppmanat henne att söka till programmet Spårlöst. Programmet handlar om att hjälpa adopterade att spåra upp sina biologiska föräldrar. Serien är populär och drar många tittare och följer en bestämd röd tråd. En adopterad åker till sitt ursprungsland med en reporter för att leta upp sina biologiska föräldrar. Efter några dagars letande hittas oftast föräldrarna och resan når sitt syfte. Det är tydligt att syftet med programmet är att presentera hur en tragisk livshistoria kan vändas till någonting lyckligt. Programmet presenterar en saga där tittaren lämnas med föreställningen att lyckan är uppfylld när grubblande och sökande kan få ett slut som följd av att cirkeln kan slutas. Det verkar som att omgivningen är mer intresserad av att få svar på Åsas känslor och tankar kring sin bakgrund än Åsa själv är. Det tycks som om omgivningen försöker projicera sina egna funderingar på henne, som om omgivningen har en föreställning om att Åsa har ett oavslutat kapitel i sitt liv som måste fyllas. Här går det åter att se en koppling till det (jfr Martinell Barfoed 2008) benämner den psykologiska tolkningsramen, i vilken det komplicerade perspektivet ingår. Martinell Barfoed menar att adoption ofta presenteras enligt en viss berättarlogik där problematik av olika slag inte sällan ingår som en naturlig förklaring i den adopterades livserfarenhet. Det övergivna barnet bär på traumatiska erfarenheter som bildar ärr och kan påverka den adopterade längre fram i livet på olika vis. Dessa ärr tros i allmänhetens ögon kunna läkas genom ett besök till ursprungslandet (ibid.) Det går inte att tillskriva uppbrott ifrån ursprungslandet eller de biologiska föräldrarna en generell förklaring till att den adopterade i sitt framstående liv skulle drabbas av eventuella psykiska besvär. Ändå tycks det som att det komplicerade perspektivet har konstrueras och befästas ibland människor i samhället till följd av diskurser.

Media är ett samhällsorgan som bidrar till att skapa debatt och väcka opinion. Med sin mångfald är media en stark aktör i skapandet av vad som i vardagliga sammanhang kallas prat. Medias breda repertoar når samhällsmedborgarna vilka utbyter åsikter som bidrar till skapandet av diskurser, dvs. bestämda sätt att förstå

olika fenomen i media kopplat till adoption. Lisa har en klar övertygelse om att det är media som ligger till grund för allmänhetens uppfattningar om adopterade:

Lisa:

Det jag har stött på är människor som trots att de kan tolka vem jag är utifrån vad media ger för bild, eller vad människor som de känner sagt eller hur de tror att det är och att man har det väldigt svårt som adoptivbarn i Sverige att man inte har någon identitet

Martinell Barfoed 2008 menar att adoptionsforskning historiskt sätt varit av intresse för forskare och att forskningen bidragit till skapandet av adoption som en vetenskaplig kategori. Forskningens övergripande mål tycks ha varit att belysa den psykosociala utvecklingens påverkan på den adopterade, dvs. Anknytning och rot-sökande (ibid.). Forskningens samverkan med olika praktiker har påverkat inriktningen för vilken forskning som idag kommit att bli tongivande. Adoption som någonting sårbart och problematiskt tycks ha fått en särställning gentemot forskning som belyser det motsatta. Denna forskningsinriktning tycks sedermera ha beästs i såväl litteratur och institutioner och bidragit till en gängse uppfattning om adoption där media som aktör bidrar till skapandet av diskurser.

Tema 2: Utseende, tillhörighet och identitet

Som (Stier 2003) belyser så skapas och bygger människan sin identitet kring en rad olika områden. Ett är språket och ett annat är det biofysiska (utseendet). Vilket jag kommer att belysa nedanför. Dessa två områden fungerar lite som en slags kompass och markör åt omgivningen och ger en fingervisning om vilken nationalitet en person har (ibid.). Men en persons identitet kan inte fastställas av någon annan individ. Identiteten är någonting subjektivt skapat. Dock påverkas vårt identitetsformande av omgivningen omkring oss. Lisa upplever att hon får sin identitet tillskriven på förhand i mötet med nya människor:

Lisa:

Ja så kan man väl nästan säga. Alla som har känt mig har det varit ganska mycket positivt med och jag har ju aldrig förnekat mitt ursprung eller så, det har varit en väldigt naturlig del, men när man möter nya människor som har en bild av hur ett adoptivbarn ska vara, ”oj vad bra svenska du pratar” har man fått höra ibland och då tänker man, vad tror du? jag kan inget annat, det är ju mitt modersmål. Så där har det ibland varit negativt för där har man ju känt att man måste förklara sig, förklara saker som man tycker är så extremt självklart, där menar jag att identitet har varit viktig då att visa, att det är det här jag kan och jag är ju svensk. Jag kanske inte lever upp till din bild av vad jag borde tycka och känna och identifiera mig med. För det är nog också så att en medial bild har varit att adopterade kanske känner på ett visst sätt men det kan ju vara väldigt olika vad man känner

När Lisa får kommentarer för sin väl talade svenska, uttrycker Lisa förvåning över att kommentaren ens uttrycks. Genom språket signalerar vi till omgivningen vilka vi är (Stier 2003). Lika mycket som identitet handlar om vad en individ tillskriver sig själv, handlar det också om vad samhället tillskriver individen (ibid.). En person i långt hår, svarta kläder och nitbälte identifierar sig kanske som punkare, medan omgivningen ser på honom som en hårdrockare. I enlighet med Charles Hortons teori om spegeljaget så formas identiteten i mötet med människor i samhället. Vi formas och kategoriseras av vad andra tillskrivelses oss, snarare än vad vi själva väljer.

Omgivningens kommentarer om adopterades goda svenska kunskaper kan kopplas till det Hübinette och Tigervall (2008) uttrycker som vithetsnorm. Det finns en i samhället förutbestämd bild av att hur en person som talar god svenska bör se ut kopplat till ytliga attribut. När diskrepansen mellan utseende och tal inte går ihop uttrycks en spontan kommentar i form av förvåning. Stefan har fått erfara omgivningens förvåning mellan diskrepansen på utseende och tal:

Stefan:

Men jag tycker verkligen att det är intressant hur folk kan bemöta en för att de tror att man är icke-svensk, och sen se hur folk tappar ansiktet när de hör att man pratar svenska med en god dialekt, det är många människor som tappar hakan och lite undrar varför pratade jag engelska med honom eller turkiska eller arabiska eller spanska för den delen

Omgivningens ytliga föreställning om Stefan omkullkastats så fort han öppnar munnen. Man skulle kunna illustrera det som att personen förvånas över att kompassen inte visar rätt information. I och med att vi inte kan se på en person vad denne talar för språk och således inte tillskriva personen en identitet, kan människan använda sig av den biofysiska kompassen för att pejla in någonting som kan ge en förning om vad personen talar för språk eller kommer ifrån (Stier 2003) Vårt utseende bidrar till skapandet av vår identitet men våra yttre attribut ger också omgivningen en fingervisning om var vi kommer ifrån (ibid.).

Adopterade ger i intervjustudier uttryck för att de får förvånande blickar och kommentarer när de talar en brytningsfri svenska. Kommentarer om deras väl talade språk tycks vara ett stående inslag i mötet med främmande människor. Påtalet om att den adopterade talar en bra svenska ter sig konstigt för den adopterade eftersom att tala en god svenska för den adopterade är någonting naturligt och självklart. ”jaha, du är adopterad, men då är du ju svensk” tycks vara en kommentar som flera adopterade ger uttryck för att de får höra (Hübinette och Tigervall 2008). Ett annat exempel ger Åsa:

Åsa:

Ja, jo men det finns tillfällen, till exempel kommer jag ihåg när jag stod och väntade på bussen och det var en man som frågade om jag visste vad klockan var och jag svarar, varpå han säger ”oj, vad bra du är på svenska, hur länge har du bott här” ja, jag är adopterad, ”jaha du är sån, då är du nästan svensk” det är liksom, då har man en stämpel, han hade väl förväntat sig att jag skulle bryta på svenska

Åsa delar mer eller mindre samma upplevelse som Stefan. Skillnaden är att hon redogör för en specifik händelse. Hübinette och Tigervall menar att personer med ett icke-vit utseende tillskrivs ett nationellt ”medborgarskap” utefter hur väl språket talas. Först när den adopterade kan bevisa att denne behärskar det svenska språket utdelas ett ”medlemskap” (Hübinette och Tigervall 2008). Dock visar det sig att ett väl talat språk inte är tillräcklig nog för att uppnå medlemstatus. Kommentaren Åsa möts av ger en antydning om att hennes väl talade svenska inte når upp till medlemskriterierna. Det krävs ibland ett prickfritt register för att klara inträdesprovet. Hübinette och Tigervall talar om olika medborgarskapsdefinitioner. De menar att det i USA i teorin räcker med att ha ett amerikanskt medborgarskap för att klassas som medborgare, oavsett språk, religion eller kultur, medan det i Sverige utöver ett medborgarskap krävs en etnisk-kulturell förankring till det som anses vara svenskt.

Att människan tillskriver andra människor identitet utefter kroppsliga attribut sker inte sällan automatiskt. (Stier 2003) talar om den biofysiska identiteten vilken är en av flera olika faktorer som spelar in i människans formande av identitet. Språket är en annan (ibid.). Charles Horton Cooley är en annan att stämma in. Han menar att människan med sitt språk och sina yttre attribut kan göra goda försök att presentera en bild av sig själv. Men trots ansträngningar så har den betraktande ett slags tolkningsföreträde gentemot individen själv. Annas uppfattningar är något sprida och svårtolkade, men det tycks som att hon har en uppfattning som går i linje med Charles Hortons Cooleys teori om spegeljaget:

Anna:

Alltså oftast hamnar jag i dom situationer för att folk provocerar mig och eftersom jag är svensk och jag har bott här så länge så, men jag brukar säga att jag inte är svensk i andras ögon för dom som inte känner mig, att jag inte ser svensk ut, och ofta då när jag pratar om identitet så blir jag irriterad för att folk fattar inte riktigt, ja nu kopplar jag kanske det här till rasism, men ja, jag blir oftast irriterad när jag talar om identitet

Citatet ger intrycket att omgivningen under en längre tid har påpekat för Anna att hon har ett främmande utseende och att hon till följd av det har valt att lägga sig. Det är inte längre någon idé att försöka identifiera sig som svensk, när omgivningen indirekt avidentifierar henne som det. Omgivningens spegling av den adopterade kopplat till utseende och språk visar sig få konsekvenser för hur den adopterade ser på sig själv. Oavsett om det är direkt eller indirekt-kommunicerat så bidrar samhällets speglingar ibland till att den adopterades identitet formas kring ras och språk, snarare än inre faktorer. (Hübinette och Tigervall 2008). Det tycks som att omgivningens påpekanden och kommentarer har normaliserats hos Anna som har ett utseende som går att härleda till ett afrikanskt land. Anna tycks simma mot kraftiga postkoloniala strömmar som driver med sig flera hundra år av föreställningar som inte går att tvätta bort. Annas utseende väcker tankar som omsätts i frågor. Dessa frågor antyder olikheter snarare än likheter. Bilden av Anna som en mörk universitetsutbildad kvinna är inte representativ med vad hon borde sammankopplas med.

Större delen av det vi kommunicerar ut om oss själva sker genom den verbala kommunikationen. Kommunikation i form av kroppsspråk och det vi signalerar genom vårt utseende kommer i andra hand. Men omgivningens föreställningar i kontexten adopterade tycks som Hübinette och Tigervall beskriver vara kopplade till utseende. Följande citat visar hur utseende sätt i relation till andras utseende:

Stefan:

Nja, det ska ju också sägas lite att så mörk som jag är idag med mitt mörka hår, var jag inte när jag var yngre. Mitt hår var ljusare, jag hade lika väl kunnat vara fransman. Vi hade i området många adopterade ifrån Thailand, Afrika, och de hade ju ett mer distinkt utseende och jag gick nästa inte under den kategorin. Där var faktiskt människor som inte visste att jag var adopterade, i och med att de andra såg så pass mörka ut, medan jag bara var lite mörkhårig

Det tycks finnas en färgskala av identiteter mot vilken omgivningen ställer den adopterade emot. Identifiering av utseendet hos ett barn som växer upp i en miljö där omgivningens utseende överensstämmer med denne själv sker mer naturligt

medan det hos adoptivbarn kan bli det omvända (Stier 2003). Stefan berättar att han i ung ålder inte kände av något annorlunda, varken i synen på sig själv eller ifrån omgivningen. Stefans egen förklaring spårar han till sin för den tiden ljusa hårväxt. Här går det åter att knyta an till Hübinettes och Tigervalls vithetsnorm i vilken det tycks finnas ett tydligt samband mellan omgivningens föreställningar av en person kopplat till dennes yttre attribut. Stefan tycks idag till skillnad ifrån när han var ung bli bedömd utifrån sitt utseende snarare än för den identitet som han själv upplever att han bär. Något som han slapp när han var ung och hade ett utseende som överensstämde med majoritetsbefolkningens.

Avslutande diskussion

Det tycks som att de intervjuade i min studie tycks dela en slags gemensam uppfattning kring de frågor jag ställt. Mina frågeställningar var: Hur ser de adopterade intervjuade i studien på sin identitet? Hur ser adopterade på omgivningens uppfattning om deras bakgrund? Spelar omgivningens syn och bemötande av den adopterade någon roll vad gäller hur den adopterade ser på sin egen identitet?

Svaren på mina frågor visar att det funnits och fortfarande finns ett intresse för att tala om identitet, oavsett om det är med en familjemedlem eller arbetskollega eller vän. Studien visar på att det inte bara är i slutna sällskap som identitet tycks komma på tal. Samtal kring identitet uppkommer som en följd av att människor i den adopterades omgivning intresserar sig för den adopterade ursprung. Förhållandet till och intresset för den egna identiteten tycks förhålla sig flytande mellan olika tidsperioder. Majoriteten av dem jag intervjuat berättar att de har eller brukar prata om identitet av fri vilja, men flera uttrycker att de kommit på tal till följd av omgivningens intresse för den adopterades nationalitet. Som jag tolkar det kan omgivningens återkommande frågor om den adopterades bakgrund innebära en påverkan på den adopterades självbild, vilket vissa av svaren i min studie pekar mot. Oavsett vilken avsikt enskilda personer har med sina frågor tycks det som att frågorna för den adopterade kan innebära en påminnelse om att

den adopterade inte ser ut eller är som alla andra, vilket kan leda till en känsla av att känna sig annorlunda. För den adopterade kan det i det långa loppet innebära en extra påfrestning. Under utbildningen har det betonats att förtroliga samtal kring känslor och tankar med barn och ungdomar under utväxten kan fungera förlösande. Större delen av de intervjuade i min studie berättar att de under sin uppväxt pratat om sin identitet med sina föräldrar eller känt att de haft möjligheten till det. Om det går att spåra eventuella förklaringar till det paradigmskifte som Malinda Andersson menar kom under 70 talet om som gick ut på att ett barns psykologiska tankar och känslor skulle uppmärksammas och bekräftas går det bara att spekulera kring. Hur det än förhåller sig så går det kanske att dra slutsatsen att det oavsett adoptivbarn eller inte kan vara förlösande med förtroliga samtal om känslor och identitet. En reflektion är om det för adopterade kan utgöra en större skyddsfaktor än för andra barn att föräldrarna talar om identitet. Identitet tycks för de intervjuade vara kopplat till de känslor som uppkommer som en följd av allmänhetens reaktioner och tolkningar utefter hur de ser ut och behärskar det svenska språket, snarare än till vad de intervjuade själva känner sig som. Även om alla människor har en oinskränkt rätt att skapa och forma sin egen identitet tycks det som att människor i den adopterade omgivning tar sig rätten att spegla tillbaka dess egna tolkningar, vilka det för den adopterade kan vara svårt att värja sig mot.

Vad studien vidare visat på är hur identitet ofta knyts till rötter och bakgrund. I litteratur som legat till grund för den här studien går det inte sällan se en diskurs som är förknippad med den adopterades uppbrott ifrån sina biologiska föräldrar och ursprungsland. Tragiska livsöden till följd av uppräckta rötter leder till psykosocial sårbarhet hos den adopterade längre fram i livet. Frågor om nationalitet och bakgrund är återkommande teman som inte sällan följs upp av frågan om den adopterade har sökt sina rötter eller sina biologiska föräldrar. Som mitt material pekar mot så tycks det som att identitet är någonting som kommit att kretsa och sammankopplas med etnicitet och yttre attribut snarare än känslan av att vara adopterad. Hur insikten om sitt avvikande utseende upplevs och accepteras är naturligtvis individuellt och går inte generellt att fastställa.

Hübinette och Tigervall (2008) har i sina djupintervjuer med adopterade såväl som med deras adoptivföräldrar, fått bekräftat att tankar och känslor kring utseende kan väcka frågor som inte alltid är lätta att förhålla sig till, vilket till viss del visar sig i svaren hos dem jag intervjuat. Dock finns det en spridning i uppfattningar och upplevelser. I forskningen har man dragit slutsatsen att adopterades psykiska välbefinnande kan påverkas som en följd av tidiga separationer. Att adopterades psykosociala välbefinnande lyfts fram och åskådliggörs är viktigt och tyder på att det finns en vilja ifrån forskare och författare att vilja förstå och åskådliggöra adoption. Dock tycks det som att forskning som lyfter fram adoption som någonting positivt har fått stå tillbaka till företräde för den mer "traditionella" forskningen som tycks inrikta sig på den komplicerade delen av adoption. De traditionella forskningsresultaten ska inte förringas, den säger någonting om hur verkligheten ser ut. Vad adoptionsforskningen skulle behöva är en mer nyanserad forskning som inte kopplar adoptionen till anknytning, rötter och bakgrund. En framtida forskningsstudie där icke-adopterade informanter ges möjligheten att besvara frågor om varför de själva tror att de har ett så stort intresse i att ställa frågor om den adopterades bakgrund skulle vara intressant. Det är naturligtvis omöjligt att presentera några exceptionella resultat baserat på vad mina sex informanter har berättat på mina begränsade frågor. Men svaren jag har fått har väckt intressanta reflektioner.

.

Referenser

Andersson, Malinda (2010) *Blodets och rötternas logik: internationell adoption i välfärdens diskursiva praktik*. Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala universitet, 2010

Broberg, Anders (2006) *Anknytningsteori: betydelsen av nära känslomässiga relationer*. Stockholm: Natur och kultur

Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber

Carlberg, Margareta & Nordin Jareno, Karin (red.) (2007) *Internationellt adopterade i Sverige: vad säger forskningen?* Stockholm: Gothia

Denvall, Verner & Vinnerljung, Bo (red.) (2006) *Nytta och fördärv: socialt arbete i kritisk belysning*. Stockholm: Natur och kultur

Hübinette, Tobias & Tigervall, Carina (2008) *Adoption med förhinder: samtal med adopterade och adoptivföräldrar om vardagsrasism och etnisk identitet*. Tumba: Mångkulturellt centrum

Irhammar, Malin *Att utforska sitt ursprung: identitetsformande under adolescensen hos utlandsfödda adopterade: betydelsen av biologiskt och etniskt ursprung*. Lund: Psykologiska institutionen, Lunds universitet, 1997

Lindblom, Jonas & Stier, Jonas (red.) (2011) *Det socialpsykologiska perspektivet*. Lund: Studentlitteratur

Lindblom, Per Henrik & Nordback, Kenneth (red.) (2011) *Svensk lag 2011*. Uppsala: Iustus

Loomba, Ania (2008) *Kolonialism/Postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält*. Stockholm: Tankekraft

Hajro Örneland
SOPA63
Socialhögskolan, Lunds Universitet

Lundsbye, Maths, Sandell Göran, Währborg Peter, Fälth Tommie & Holmberg Björn (2010) *Familjeterapins grunder: ett interaktionistiskt perspektiv, baserat på system-, process- och kommunikationsteori*. Stockholm: Natur & Kultur

Martinell Barfoed, Elizabeth (2008) *Berättelser om adoption*. Lund: Lunds universitet, 2008

Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune & Swärd, Hans (red.) (2006) *Socialt arbete: en grundbok*. Stockholm: Natur och kultur

Norström, Carl & Thunved, Anders (2010) *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och förordningar som de lyder den 1 januari 2010*. Stockholm: Nordstedts Juridik

Statistiska Centralbyrån (2014) ”70-talist och adopterad – så har det gått.” (elektronisk), *SCB officiella hemsida*
<http://www.scb.se/Statistik/_Publikationer/AA9998_2014A01_BR_A40BR1404.pdf> (2014-05-24).

Schiratzki, Johanna (2010) *Barnrättens grunder*. Lund: Studentlitteratur

Socialdepartementet (2003) ”Adoption- till vilket pris?” Betänkande från Utredningen om internationella adoptioner. (SOU 2003:49)
Regeringens officiella hemsida <<http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/2681>> (2014-05-24).

Stier, Jonas (2003) *Identitet: Människans gåtfulla porträtt*. Lund: Studentlitteratur

Svedberg, Lars (2007) *Gruppsykologi: om grupper, organisationer och ledarskap*. Lund: Studentlitteratur